

XVI Cimera Iberoamericana
de Caps d'Estat i de Govern
Montevideo, Uruguai
4 i 5 de novembre de 2006

PRESENTACIÓ

Enrique V. Iglesias

Secretari general Iberoamericà

Francisco Piñón

Secretari general de l'Organització d'Estats Iberoamericans per a l'Educació, la Ciència i la Cultura

Iberoamèrica es caracteritza per una gran diversitat cultural i lingüística. Que la Comunitat Iberoamericana de Nacions constitueix una comunitat cultural és, probablement, la idea força que concita més consens. La diversitat iberoamericana no és una simple suma de cultures diferents. Al contrari, el conjunt de pobles iberoamericans es manifesta davant el món com un sistema cultural integrat, caracteritzat per una dinàmica entre unitat i diferència, fet que constitueix un factor poderós de capacitat creativa.

La Carta cultural iberoamericana adoptada per la XVI Cimera Iberoamericana de Montevideo afavorirà, sens dubte, una articulació i una cooperació més bones entre els països de la regió. És un projecte polític de gran magnitud que fonamenta les bases per a l'estructuració de l'“espai cultural iberoamericà” i per a la promoció d'una posició més forta i més protagonista de la Comunitat Iberoamericana davant la resta del món en un dels seus recursos més valuosos, la riquesa cultural.

Els beneficis concrets que es deriven del desenvolupament d'aquesta Carta cultural a cada nació iberoamericana poden ser nombrosos. Vol defensar i afavorir el desenvolupament de la nostra pròpia diversitat interior. Pretén promoure noves fórmules i tractaments comuns en la regió perquè els països iberoamericans puguin expressar-se cap enfora amb veus coordinades en els afers culturals, especialment en els relatius al dret d'autor, al patrimoni cultural o a les indústries culturals.

La Carta impulsa la cooperació cultural entre els països iberoamericans, facilita mecanismes per a un més bon coneixement de la riquesa cultural pròpia i crea les condicions per a una millor circulació dels béns i productes culturals de la regió.

És un compromís voluntari de cooperació que sorgeix de la solidaritat entre estats, i la seva visió integral de la cultura es fa palesa en l'amplitud i varietat dels seus àmbits d'aplicació: els drets humans i els drets culturals, les cultures tradicionals, les indígenes, les d'afrodescendents i les de poblacions migrants, els àmbits propis del sector cultural com la creació artística i literària, les indústries culturals, els drets d'autor i el patrimoni cultural, o les relacions de la cultura amb altres àmbits de les polítiques públiques, com són l'educació, el medi ambient, la ciència i la tecnologia, la comunicació, l'economia solidària i el turisme.

La Secretaria General Iberoamericana i l'Organització d'Estats Iberoamericans per a l'Educació, la Ciència i la Cultura impulsaran en els respectius àmbits d'actuació i de manera coordinada els mecanismes i programes que donin cos al compromís polític i al mandat de la XVI Cimera sumant-hi tots els actors socials i culturals implicats: els representants de la societat civil, els creadors, els emprenedors i les administracions i institucions culturals iberoamericanes.

Amb aquesta declaració política, la Comunitat Iberoamericana de Nacions envia un missatge universal a favor de la cooperació i de la utilització de la cultura com un instrument, cada cop més poderós, de dignificació dels ciutadans i de diàleg entre els pobles.

CARTA CULTURAL IBEROAMERICANA

PREÀMBUL

Considerant que l'exercici de la cultura, entès com una dimensió de la ciutadania, és un element bàsic per a la cohesió i la inclusió social, i que genera alhora confiança i autoestima no sols als individus, sinó també a les comunitats i nacions a les quals pertanyen;

Conscients que el procés de mundialització parteix d'inequitats i asimetries fondes i es desenvolupa en un context de dinàmiques hegemòniques i contrahegemòniques, que generen i aprofundeixen tant desafiaments i riscos com influències mútues i benèfiques en les cultures dels països iberoamericans;

Manifestant la nostra contribució específica vers altres pobles i cultures del món, amb el propòsit d'estimular la construcció d'una cultura de pau, centrada en l'intercanvi, el diàleg intercultural i la cooperació a fi d'aconseguir una convivència més bona en l'àmbit nacional i l'internacional;

Remarcant que la diversitat cultural és una condició fonamental per a l'existència humana, i que les seves expressions constitueixen un factor valuós per a l'avenç i el benestar de la humanitat en general, una diversitat que ha de ser fruïda, acceptada, adoptada i difosa de manera permanent per enriquir les nostres societats;

Reconeixent que la diversitat cultural es manifesta en identitats organitzadores de territoris i de mons simbòlics, identitats inseparables del seu patrimoni i del mitjà en què els béns o obres són creats, i també dels seus contextos naturals;

Reiterant el principi d'igual dignitat de totes les cultures i la necessitat d'adoptar mesures preventives per al reconeixement, la defensa, la promoció i la protecció de les cultures tradicionals i les dels grups considerats minoritaris;

Reconeixent el dret que les comunitats locals i les poblacions indígenes posseeixen sobre els beneficis que es deriven de la utilització dels seus coneixements i tecnologies tradicionals;

Reafirmant que Iberoamèrica es manifesta com un gran sistema on apareixen elements únics i excepcionals, i que és posseïdora d'un patrimoni cultural comú i divers que és indispensable promoure i protegir;

Reconeixent que la cultura iberoamericana és diversa, plural, universalment difosa i que representa una singular expressió dels pobles i està dotada d'una gran riquesa cultural, de la qual riquesa una manifestació de les més significatives és la de les llengües i les seves transformacions producte d'una multiplicitat d'aportacions interculturals;

Convençuts que la dignificació dels pobles indígenes implica la recuperació i preservació de les seves llengües com un factor d'enfortiment de les seves identitats;

Destacant el valor estratègic que la cultura té en l'economia i la contribució fonamental que fa al desenvolupament econòmic, social i sostenible de la regió;

Convençuts que les activitats, béns i serveis culturals són portadors de valors i continguts de caràcter simbòlic que precedeixen i superen la dimensió estrictament econòmica;

Acceptant la importància de la creació intel·lectual i la necessitat d'equilibrar el dret al reconeixement i a la justa retribució als creadors, amb la garantia de l'accés universal a la cultura;

Reconeixent que la diversitat cultural es nodreix i es promou a través de la lliure interacció i de l'intercanvi en condicions d'igualtat entre totes les cultures, de manera preferent mitjançant la cooperació internacional;

Reconeixent la presència de cultures emergents resultants de fenòmens econòmics i socials com són el desplaçament intern, les migracions, les dinàmiques urbanes, el desenvolupament de les tecnologies; unes cultures que estimulen el sorgiment de noves narratives i estètiques i reforcen el diàleg intercultural;

Decidits a contribuir a la consolidació d'un espai cultural iberoamericà, enriquit per un cabal d'experiències i per la cooperació entre els estats iberoamericans; i

Tenint en compte les declaracions emanades de les reunions de ministres de cultura i dels responsables de les polítiques culturals iberoamericanes; el que es va acordar en la Declaració de San José de Costa Rica (2004), de "promoure i protegir la diversitat cultural que és en la base de la Comunitat Iberoamericana de Nacions", i que se cerquin "nous mecanismes de cooperació cultural iberoamericana, que enforteixin les identitats i la riquesa de la nostra diversitat cultural i promoguin el diàleg intercultural"; el que es va acordar en la Declaració de Còrdova (2005), on es proposa als caps d'Estat i de Govern de la XV Cimera Iberoamericana d'avançar en l'elaboració d'un projecte de Carta cultural iberoamericana que enforteixi l'"espai cultural comú en els nostres països" i estableixi un "instrument innovador de cooperació cultural iberoamericana"; i el que es va acordar en la Declaració de Salamanca (2005), que decideix "elaborar una Carta cultural iberoamericana que des de la perspectiva de la diversitat de les nostres expressions culturals, contribueixi a la consolidació de l'espai iberoamericà i al desenvolupament integral de l'ésser humà i a la superació de la pobresa",

DECLAREN:

I. FINS

- afirmar el valor central de la cultura com a base indispensable per al desenvolupament integral de l'ésser humà i per a la superació de la pobresa i la desigualtat;

- promoure i protegir la diversitat cultural que és origen i fonament de la cultura iberoamericana, i també la multiplicitat d'identitats, llengües i tradicions que la conformen i enriqueixen;
- consolidar l'espai cultural iberoamericà com un àmbit propi i singular, basat en la solidaritat, el respecte mutu, la sobirania, l'accés plural al coneixement i a la cultura i l'intercanvi cultural;
- facilitar els intercanvis de béns i serveis culturals en l'espai cultural iberoamericà;
- incentivar els llaços de solidaritat i cooperació de l'espai cultural iberoamericà amb altres regions del món, i també encoratjar el diàleg intercultural entre tots els pobles; i
- fomentar la protecció i la difusió del patrimoni cultural i natural, material i immaterial iberoamericà a través de la cooperació entre els països.

II PRINCIPIS

PRINCIPI DE REONEIXEMENT I DE PROTECCIÓ DELS DRETS CULTURALS

Els drets culturals han de ser entesos com drets fonamentals, segons els principis d'universalitat, indivisibilitat i interdependència. S'exerciten en el marc del caràcter integral dels drets humans, de tal manera que aquest mateix exercici permet i facilita a tots els individus i grups la realització de les seves capacitats creatives i també l'accés, la participació i el gaudi de la cultura. Aquests drets són la base de la plena ciutadania i fan dels individus, en el col·lectiu social, els protagonistes del quefer en el camp de la cultura.

PRINCIPI DE PARTICIPACIÓ

La participació ciutadana és essencial per al desenvolupament de les cultures en els àmbits nacionals i en l'espai cultural iberoamericà. Han d'existir marcs normatius i institucionals que facilitin aquesta participació en totes les seves manifestacions.

PRINCIPI DE SOLIDARITAT I DE COOPERACIÓ

La solidaritat entre els pobles i països promou la construcció de societats més justes i equitatives, en una Comunitat Iberoamericana amb menys asimetries. La cooperació horitzontal, basada en el respecte i el treball mancomunat, és el canal privilegiat de l'espai cultural iberoamericà.

PRINCIPI D'OBERTURA I D'EQUITAT

S'ha de facilitar la cooperació per a la circulació i els intercanvis en matèria cultural amb reciprocitat i equitat en el si de l'espai cultural iberoamericà.

PRINCIPI DE TRANSVERSALITAT

En el conjunt de les actuacions públiques, és essencial tenir en compte la dimensió cultural que aquestes actuacions puguin comportar, per fomentar la diversitat i consolidar l'espai cultural iberoamericà.

PRINCIPI DE COMPLEMENTARIETAT

Els programes i les accions culturals han de reflectir la complementarietat existent entre l'àmbit econòmic, el social i el cultural, tenint en compte la necessitat d'enfortir el desenvolupament econòmic i social d'Iberoamèrica.

PRINCIPI D'ESPECIFICITAT DE LES ACTIVITATS, BÉNS I SERVEIS CULTURALS

Les activitats, béns i serveis culturals són portadors de valors i continguts de caràcter simbòlic que precedeixen i superen la dimensió estrictament econòmica.

PRINCIPI DE CONTRIBUCIÓ AL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE, A LA COHESIÓ I A LA INCLUSIÓ SOCIAL

Els processos de desenvolupament econòmic i social sostenibles, i també la cohesió i inclusió social, només són possibles quan van acompanyats de polítiques públiques que tenen en compte plenament la dimensió cultural i respecten la diversitat.

PRINCIPI DE RESPONSABILITAT DELS ESTATS EN EL DISSENY I L'APLICACIÓ DE POLÍTIQUES CULTURALS

Els estats tenen la facultat i la responsabilitat de formular i aplicar polítiques de protecció i promoció de la diversitat i del patrimoni cultural en l'exercici de la sobirania nacional.

III ÀMBITS D'APLICACIÓ

CULTURA I DRETS HUMANS

Es reconeix la importància de reforçar el paper de la cultura en la promoció i consolidació dels drets humans i es manifesta la necessitat que el disseny i gestió de les polítiques culturals s'adigui amb l'observança, el ple respecte i la vigència dels drets humans.

Es reconeix, igualment, la conveniència d'adoptar accions afirmatives per compensar asimetries i assegurar l'exercici de la plena ciutadania.

CULTURES TRADICIONALS, INDÍGENES, D'AFRODESCENDENTS I DE POBLACIONS MIGRANTS

Les cultures tradicionals, indígenes, d'afrodescendents i de poblacions migrants en les seves múltiples manifestacions són part rellevant de la cultura i de la diversitat cultural iberoamericana, i constitueixen un patrimoni fonamental per a la humanitat.

Amb aquest fi, pertoca:

- adoptar mesures per fomentar el desenvolupament d'aquestes cultures, i per garantir-ne la protecció, la preservació i la transmissió;
- promoure els elements artístics tradicionals d'aquestes cultures, el coneixement dels seus valors, tècniques, usos i innovacions i impedir-ne l'apropiació indeguda en perjudici de les comunitats a què pertanyen;
- reconèixer els orígens de les manifestacions culturals i el dret de decidir sobre els seus coneixements, innovacions i pràctiques;
- garantir les condicions perquè es faci efectiu el principi de justa remuneració i un repartiment equitatiu dels beneficis de la utilització dels esmentats coneixements, innovacions i pràctiques;
- reconèixer el valor i la diversitat del patrimoni cultural dels indígenes, afrodescendents i poblacions migrants amb el propòsit de facilitar-los la participació plena en tots els nivells de la vida ciutadana;
- reconèixer la riquesa de l'aportació de les poblacions migrants al procés d'interculturalitat en els nostres països; i
- admetre la persistència del racisme, de la discriminació racial, de la xenofòbia i de les formes connexes d'intolerància en les nostres societats, i refermar la necessitat de combatre'ls.

CREACIÓ ARTÍSTICA I LITERÀRIA

La literatura i les arts són, per excel·lència, expressió de les identitats iberoamericanes i de la riquesa de la nostra diversitat cultural, i representen una immensa possibilitat d'expressió que ha de ser estimulada. La creativitat artística és font de sentits, d'identitat, de reconeixement i enriquiment del patrimoni, de generació de coneixement i de transformació de les nostres societats. Per això, és bàsic el foment de la producció literària i artística, que en gaudeixi tota la ciutadania i que hi hagi accés universal a l'educació en les arts.

INDÚSTRIES CULTURALS I CREATIVES

Les indústries culturals i creatives són instruments fonamentals de creació i de difusió de la cultura, d'expressió i afirmació de les identitats, i també de generació de riquesa i creixement.

Amb el propòsit de garantir tant un accés més democràtic als béns i serveis que generen les indústries esmentades, com un intercanvi més equilibrat i una difusió de continguts que expressin la diversitat cultural de l'espai iberoamericà, cal tendir a:

- fomentar i donar suport a la producció de continguts culturals i a les estructures de distribució d'activitats, béns i serveis culturals en l'espai cultural iberoamericà;
- establir mecanismes de cooperació que promoguin una distribució dels seus béns i serveis culturals en l'espai iberoamericà i en l'exterior, parant especial atenció en el sector cinematogràfic i audiovisual, en la música i el llibre;
- instrumentar mecanismes que habilitin efectivament el lliure trànsit de béns culturals en la regió, amb el propòsit ferm de promoure al màxim la cooperació i l'enriquiment cultural mutu dels nostres pobles, mitjançant un intercanvi fluid de mostres i exposicions amb fins no comercials;
- promoure incentius i vies de cooperació per a la transferència de tecnologia i coneixement que contribueixin a l'enfortiment d'aquestes indústries en aquells països on es registren menys avenços;
- propiciar el desenvolupament i l'intercanvi d'estadístiques i estudis sobre les indústries culturals i creatives, i altres àrees de l'economia de la cultura; i
- afavorir acords de coproducció i codistribució d'activitats, béns i serveis culturals en l'espai cultural iberoamericà, i procurar que els països amb indústries culturals i creatives incipients hi tinguin un accés preferencial.

DRETS D'AUTOR

S'incentivaran i protegiran les creacions expressades en les obres culturals, científiques i educatives, tot assumint que els drets dels creadors, equilibrats amb la garantia de l'accés universal a la informació, al coneixement i a la cultura, són fonts de desenvolupament i benestar en les nacions.

Es promouran alternatives per articular la salvaguarda dels drets d'autor, el desafiament plantejat per les noves tecnologies, l'accés massiu a formes de creació innovadores i la difusió de béns i serveis culturals.

PATRIMONI CULTURAL

El patrimoni cultural comporta una llarga experiència de maneres originals i irrepetibles d'estar al món, representa l'evolució de les comunitats iberoamericanes i, per això, constitueix la referència bàsica de la identitat.

Integren el patrimoni cultural iberoamericà tant el patrimoni material com l'immaterial, i tots dos han de ser objecte irrenunciable d'especial respecte i protecció.

Les manifestacions culturals i lingüístiques de les comunitats tradicionals, indígenes i afrodescendents són part del patrimoni cultural iberoamericà i se'ls reconeix els seus drets.

La protecció del patrimoni cultural a través del reconeixement, la transmissió, la promoció i l'acompliment de mesures adequades requereix la participació de la societat en el seu conjunt i és responsabilitat essencial del poder públic.

L'apropiació social del patrimoni assegura tant que es preservi com que hi tingui accés la ciutadania i en pugui gaudir. Amb l'objectiu de reconèixer i de protegir el patrimoni cultural iberoamericà es promou la cooperació, per evitar l'exportació i el tràfic il·lícit de béns culturals, i també per recuperar els béns il·legalment exportats.

CULTURA I EDUCACIÓ

Per l'estreta relació que hi ha entre la cultura i l'educació, cal:

- reforçar en els sistemes educatius el coneixement i la valoració de la diversitat cultural iberoamericana;
- propiciar en els plans i programes d'educació la incorporació de línies temàtiques orientades a l'estímul de la creativitat i a la formació de públics culturals crítics;
- incorporar continguts de la cultura i de la història iberoamericana, refermar els seus components propis i identitaris en els currículums i fomentar una perspectiva regional de l'aprenentatge;
- propiciar que en les zones on habiten comunitats tradicionals i indígenes els plans i programes d'educació incorporin les llengües respectives i els seus valors i coneixements, amb ple reconeixement social, cultural i normatiu; i
- assegurar el dret de tota la població a l'alfabetització i educació bàsica i fomentar el cultiu de la lectura i l'accés al llibre i també a les biblioteques públiques, com a centres de promoció cultural.

CULTURA I MEDI AMBIENT

Cultura, natura i ambient estan íntimament relacionats. Per enfortir aquesta relació cal:

- fomentar la cultura de la sostenibilitat;
- coordinar mesures de protecció i valoració del patrimoni ambiental i del patrimoni cultural;
- promoure la valoració del medi ambient com a part integrant del patrimoni cultural.

CULTURA, CIÈNCIA I TECNOLOGIA

Per al desenvolupament cultural iberoamericà cal l'enfortiment de la ciència i la tecnologia de la regió, des d'un enfocament solidari, en benefici de l'interès general.

Amb aquest fi, pertoca:

- promoure i enfortir les polítiques nacionals i regionals i la cooperació iberoamericana per al foment i la difusió de la recerca en ciència i tecnologia;
- facilitar l'accés de tots els sectors de la població a les innovacions tecnològiques i als seus beneficis; i
- promoure el desenvolupament i la utilització de les noves tecnologies com oportunitats de creació, producció, difusió i promoció de béns i serveis culturals, i fer també que contribueixin a la formació de nous públics i a l'intercanvi cultural entre els països.

CULTURA I COMUNICACIÓ

Els mitjans de comunicació són escenaris per a la creació i canals importants per a la difusió i el foment de la diversitat cultural. En aquest punt cal:

- promoure l'accés plural de les comunitats i dels grups socials a les tecnologies i als mitjans de comunicació;
- afavorir la creació de mitjans de comunicació en l'àmbit iberoamericà per a l'expressió de les diverses manifestacions culturals a la regió i al món;
- donar valor a la missió de servei públic cultural que correspon als mitjans de comunicació; i
- fomentar el desenvolupament dels mitjans de comunicació ciutadans i comunitaris que estimulin el diàleg entre les comunitats locals i enriqueixin la presència de la diversitat en l'esfera pública.

CULTURA I ECONOMIA SOLIDÀRIA

Es promouran accions per donar suport a la creació, producció i circulació de béns i serveis culturals que s'insereixin en l'esfera de l'economia solidària. Les polítiques culturals públiques han de reconèixer aquestes creacions en totes les dimensions, generar condicions per al seu desenvolupament i promoure la seva valoració i reconeixement, tant en l'àmbit nacional com en l'espai cultural iberoamericà, i en la seva relació amb altres regions del món.

CULTURA I TURISME

La relació entre cultura i turisme implica noves accions, atès el creixement dels objectius i interessos culturals en els serveis turístics. Aquesta relació genera desafiaments i riscos que exigeixen la protecció del patrimoni. Igualment, genera oportunitats que cal aprofitar i, per tant:

- les activitats turístiques han de tenir un tracte respectuós i curós de les expressions culturals tradicionals i preservar la seva autenticitat;
- els beneficis de les activitats turístiques han de contribuir a la sostenibilitat de les expressions culturals, tant materials com immaterials; i
- la planificació de les polítiques públiques de cultura ha d'incidir en la dinàmica del sector turisme.

IV ESPAI CULTURAL IBEROAMERICÀ

Iberoamèrica és un espai cultural dinàmic i singular; s'hi coneix una notable fondària històrica, una pluralitat d'orígens i manifestacions diverses.

La consolidació d'un espai iberoamericà que reconeix la multiplicitat de matisos comporta veus que dialoguen amb altres cultures.

Cal enfortir les estructures regionals de cooperació amb la finalitat de crear condicions més bones per a la inserció d'Iberoamèrica en l'escenari global.

En aquest marc, es promouran les afirmacions, idees i valors consagrats en la Carta cultural com línees rectores en la construcció d'un espai cultural iberoamericà.